

Міністерство освіти і науки України
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
Батумський державний університет ім. Шота Руставелі (Грузія)
Інститут бізнесу Білоруського державного університету (Білорусь)

**СТАЛИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК: АКТУАЛЬНІ
ПРОБЛЕМИ ТА МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ**

МАТЕРІАЛИ

Міжнародної науково-практичної конференції

9 квітня 2020 року, м. Умань

Умань

2020

Редакційна колегія:

Чирва О. Г. (*головний редактор*), д-р. екон. наук, професор, директор Навчально-наукового інституту економіки та бізнес-освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;

Подзігун С. М., канд. екон. наук, доцент, завідувач кафедри маркетингу, менеджменту та управління бізнесом Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;

Богашико О. Л., канд. екон. наук, доцент кафедри маркетингу, менеджменту та управління бізнесом Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;

Чвертко Л. А., канд. екон. наук, доцент кафедри фінансів, обліку та економічної безпеки Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;

Ящук Т. А., канд. екон. наук, старший викладач кафедри маркетингу, менеджменту та управління бізнесом Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Відповідальність за достовірність поданої інформації несуть автори матеріалів.

Рекомендовано до друку Вченою радою Навчально-наукового інституту економіки та бізнес-освіти

Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (протокол № 9 від 03 квітня 2020 року)

Сталий економічний розвиток: актуальні проблеми та механізми
С76 **забезпечення** : матеріали Міжнар. наук-практ. конф., 9 квіт. 2020 р., м. Умань / МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини; [за ред. О. Г. Чирви]. – Умань : ВПЦ «Візаві», 2020. – 285 с.

Збірник містить тези доповідей учасників Міжнародної науково-практичної конференції «Сталий економічний розвиток: актуальні проблеми та механізми забезпечення» (9 квітня 2020 р.), що відбулась на базі Навчально-наукового інституту економіки та бізнес-освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. Матеріали збірника відображають результати досліджень учених, аспірантів та студентів з актуальних проблем сталого економічного розвитку та механізмів його забезпечення.

УДК 330.3(06)

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1. МАКРОЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ	9
<i>Бержанір А. Л.</i> СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ БІЗНЕСУ І РОЗВИТОК ПЕРСОНАЛУ	9
<i>Білошкурський М. В.</i> МІСЦЕ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ В ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІЙ ВЛАСНОСТІ: ЕМПІРИЧНИЙ АНАЛІЗ	12
<i>Джаман М. А.</i> ЗАВИСИМОСТЬ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ЭКОНОМИКИ ОТ ВНЕДРЕНИЯ ИННОВАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ	15
<i>Каричковський В. Д., Каричковська С. П.</i> СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ В ЗВО УКРАЇНИ	20
<i>Клименко Л. В.</i> СУТНІСТЬ ТЕОРІЇ ЕНДОГЕННОГО ЗРОСТАННЯ В ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ	23
<i>Мельник В. В.</i> ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ	26
<i>Підлісний Є. В.</i> ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ РЕГУЛЮВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ	29
<i>Сотник І. М., Коваленко Є. В., Богомолова К. В.</i> ТРУДОВА МІГРАЦІЯ УКРАЇНЦІВ: ВПЛИВ НА ЕКОНОМІКУ КРАЇНИ	31
<i>Стойка В. О., Стойка С. О.</i> ЗНАЧЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ ДЛЯ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ ТА СПОЖИВАЧІВ, ЩО РОЗВИВАЮТЬСЯ В УМОВАХ ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ	36
СЕКЦІЯ 2. СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІКОЮ ТА ФІНАНСАМИ	40
<i>Бондарук Т. Г.</i> ПРЯМЕ ОПОДАТКУВАННЯ ТА ЙОГО РОЛЬ У РОЗВИТКУ ФІСКАЛЬНОГО ПРОСТОРУ	40
<i>Бурак Е. М., Ермалович Л. П., Туромша Е. П.</i> СТАНОВЛЕНИЕ И РАЗВИТИЕ ГОСУДАРСТВЕННО-ЧАСТНОГО ПАРТНЁРСТВА В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ	43
<i>Гоменюк М. О.</i> НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ	48

3. Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів». *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 51. С. 548–560.

4. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. С. 141–152.

ТРУДОВА МІГРАЦІЯ УКРАЇНЦІВ: ВПЛИВ НА ЕКОНОМІКУ КРАЇНИ

Сотник І. М., *д.е.н., професор,*

Коваленко Є. В., *к.е.н.,*

Богомолова К. В., *студент*

Сумський державний університет, Суми

Міграція є важливим фактором, що впливає на історичний та сучасний розвиток країн, які представляють різноманітні географічні регіони, культури і соціально-політичні системи. У сучасному світі міжнародна міграція стала реальністю, яка охопила практично всі держави. Глобалізація, дедалі більша відкритість кордонів, розвиток транспортних сполучень спростили, здешевили та прискорили міжнародний рух трудових ресурсів у пошуках робочих місць, нових можливостей, кращої освіти і якості життя.

Сьогодні Україна входить до 20 найбільших країн світу, з якої мігрують громадяни та забезпечує 5,9% від усієї кількості мігруючих [1]. У національній економіці загострюються проблеми, пов'язані із загрозливими масштабами саме трудової міграції (ТМ). Відповідно до даних Державної прикордонної служби України, з часу останнього перепису населення (2001 рік) з України виїхали і не повернулися 6,3 млн громадян. Це емігранти, які, можливо, ще повернуться, українці, які отримали громадянство інших країн, та українці, які живуть за кордоном на інших правових підставах або нелегально [2]. Згідно досліджень Центру економічної стратегії Україна входить у топ-10 країн-донорів трудових мігрантів у світі: більше 4 мільйонів українських громадян є такими мігрантами або близько 16% економічно активного населення [2].

Населення починає виїждати з країни, коли з'являються так звані поштовх-фактори (push factors) – як правило, негативні причини, які змушують людей шукати кращого майбутнього для себе і своїх родин за кордоном. До них

належать безробіття, відсутність перспектив кар'єрного росту, низький рівень соціальної захищеності, занепокоєння з приводу високого рівня злочинності, нерівність і відсутність достатніх коштів для існування, бідність і низькі доходи, стихійні лиха, зміна клімату, внутрішні конфлікти, війна та ін. Натомість, країна, в яку переїжджає населення, зазвичай володіє факторами тяжіння (pull factors), тобто позитивними стимулами, як-то можливості працевлаштування, вищий рівень життя, краща освіта або якісніше медичне обслуговування [4].

Україна стрімко втрачає робочу силу, причинами чого, на думку експертів, є ТМ та старіння нації [3]. Уже нині за кордоном, за оцінками Міністерства соціальної політики України, постійно працює більше 3,2 млн українців, а тимчасово – від 7 до 9 млн осіб [5]. Найчастіше українці їдуть на сезонні роботи у сільському господарстві, на будівництво, працюють у сфері послуг, ресторанному чи готельному бізнесі, отримуючи у 2-3 рази вищу заробітну плату, хоча й мало хто з них працює на посадах, які відповідають їхньому рівню кваліфікації.

З країн перебування найбільш популярними є Польща (40%), Росія (25%), Італія (11%) та Чехія (9%), до яких спрямовуються найбільші потоки українських трудових мігрантів [3]. При цьому найулюбленішим маршрутом заробітчана є Польща, де зупиняються до 2 млн наших співвітчизників. Українці найчастіше обирають Польщу для ТМ як близьку до наших кордонів державу з подібною мовою та культурою, а також зі значною українською діаспорою. Найпопулярнішими легальними способами працевлаштуватися в Польщі є навчання в місцевому закладі вищої освіти з подальшим працевлаштуванням; ТМ в цю країну; шлюб із громадянином(кою) Польщі; реєстрація фірми (бізнес-еміграція в Польщу); оформлення «карти поляка» на підставі польського походження. Росія приваблює українців відсутністю мовного бар'єру, легким процесом працевлаштування та трохи більшою від української заробітною платою. Водночас з кожним роком українські потоки економічно активного населення до Росії зменшуються, що спричинено такими факторами, як

міждержавний конфлікт, економічна нестабільність Російської Федерації та зменшення зарплат заробітчан. В Італії українські мігранти найчастіше працюють у сфері послуг, а найвагомимим важелем для виїзду на заробітки саме до цієї країни є висока заробітна плата. Багато українських заробітчан від'їжджають до Чехії через високі зарплати, соціальну захищеність, відкриті кордони та можливість залишитися в Європі.

ТМ українців спричиняють здебільшого низькі зарплати та дефіцит робочих місць: рівень безробіття серед економічно активного населення у 2018 році за даними Державної служби статистики в Україні склав майже 9%. Серед інших причин виїзду заробітчани також називають економічну нестабільність, відсутність справедливої соціальної політики, низький рівень життя та медичного обслуговування.

В цілому, вплив зовнішньої ТМ на економічний розвиток нашої держави є неоднозначним (табл. 1). З одного боку, українці, які працюють за кордоном, залишаються одними із головних постачальників валюти до країни. Так, за даними Національного Банку України за 2018 рік заробітчани переказали в Україну близько 11 млрд дол. США.

Цей показник, здавалося б, мав позитивно впливати на стан національної економіки у порівнянні з ситуацією, коли б ці громадяни залишалися безробітними в Україні. З іншого боку, такий процес має короткотривалий ефект, оскільки втрата освіченої молоді та кваліфікованих спеціалістів уповільнює економічне зростання в державі, особливо в довгостроковій перспективі.

Крім того, відтік робочої сили може мати катастрофічні наслідки, адже країна стрімко і часто назавжди втрачає кваліфікованих фахівців, яких готувала роками. Тим більше є вірогідність, що, закріпившись за кордоном, заробітчани перетягнуть туди свої сім'ї. Такий процес призводитиме до дедалі більших фінансових втрат. Вже тепер у зв'язку з відтоком економічно активного населення українська економіка щорічно недораховується 40 млрд грн. Продовження відпливу робочої сили з країни високими темпами і надалі

поглиблюватиме диспропорції між попитом та пропозицією на ринку праці, що супроводжуватиметься зростанням заробітних плат і відповідно інфляції разом зі зниженням потенціалу національної економіки.

Таблиця 1

Вплив трудової міграції українців на розвиток національної економіки
(розроблено авторами на основі [2])

Тип міграції	Позитивний вплив	Негативний вплив
Коротко-термінова / циклічна (5-7% працездатного населення)	• збільшення надходжень до державного бюджету за рахунок надання приватними підприємствами та установами, що є платниками податків, посередницьких послуг із працевлаштування; • зменшення безробіття і бідності населення країни за рахунок повернення трудових мігрантів (українці, повернувшись додому, часто відкривають власну справу, створюючи нові робочі місця); • потенціал для зростання інвестицій в національну економіку	• зменшення обсягу наявних трудових ресурсів в країні; • погіршення державних фінансів через скорочення кількості платників податків; • розшарування населення за рівнем доходів через більш високі заробітні плати трудових мігрантів; • виникнення залежності від іноземного попиту на робочу силу; • втрата кваліфікації економічно активним населенням через виконання переважно низькокваліфікованих робіт за кордоном
Довгострокова (5% працездатного населення)	• потенціал для зростання інвестицій в національну економіку, що вкладаються представниками української діаспори; • збільшення обсягів торгівлі України з країнами-реципієнтами трудових мігрантів; • можливість повернення кваліфікованих робітників, які здобули досвід та освіту за кордоном	• погіршення якості структури людського капіталу через вплив трудових ресурсів; • негативна демографічна ситуація, пов'язана зі скороченням кількості населення; • зменшення грошових переказів в Україну через закріплення мігрантів у приймаючій країні і переїзд за кордон з родинами
Міграція висококваліфікованих робітників (0,1% працездатного населення)	• потенціал для зростання інвестицій в національну економіку (через потенційну можливість еміграції кваліфікованих працівників в майбутньому у країни-реципієнтів з'являються стимули до інвестицій в освіту молодих людей з країни-експортера трудових ресурсів)	• зниження якості людського капіталу та продуктивності праці в країні через вплив трудових ресурсів; • непродуктивне витрачання державних витрат на освіту українських громадян, що стають мігрантами; • регрес в розвитку національної економіки через негативний вплив відтоку «мізків»
Повернення мігрантів (3% працездатного населення)	• коригування диспропорцій на ринку праці через збільшення пропозиції робочої сили з боку мігрантів, що повернулися додому; • підвищення якості робочої сили, поширення норм соціально-трудова відносин та трудової поведінки, притаманних розвиненим країнам; • зростання обсягу людського капіталу внаслідок повернення трудових мігрантів до України; • підвищення культурного рівня населення, збагачення його знаннями з інших культур; • розвиток підприємницької діяльності; • пришвидшення соціально-економічної та політичної модернізації економіки України	• зростання тиску на вітчизняну систему соціального та пенсійного забезпечення через повернення трудових мігрантів, які претендують та/або потребують певного виду соціального захисту, пенсійного забезпечення; • підвищення тиску на ринок праці, особливо його окремих сегментів, через збільшення пропозиції праці при збереженні незмінної кількості вакантних робочих місць, що веде до зростання рівня безробіття в країні

Отже, ТМ працездатного населення України чинить як позитивний, так і негативний вплив на економіку країни. З одного боку, додатковий потік

грошових коштів в державу стимулює вітчизняне виробництво продукції та підтримує платіжний баланс; з іншого – відтік працівників за кордон зменшує пропозицію на внутрішньому ринку праці та створює ризики для стабільності системи соціального й пенсійного забезпечення. Крім того, ТМ призводить до втрати навичок, оскільки висококваліфіковані працівники виконують переважно некваліфіковані роботи за кордоном.

Основним шляхом вирішення цих проблем є суттєве реформування ринку праці в Україні у напрямі створення нових робочих місць, підвищення оплати праці, обмеження тіньової економіки та неформальної зайнятості, поширення цивілізованих форм виїзду за кордон на роботу, запобігання торгівлі людьми, постійного аналізу масштабів нелегальної ТМ та проведення заходів щодо її запобігання. Особливе значення має підписання Україною міжнародних угод та вдосконалення чинного законодавства щодо ліцензування фірм для працевлаштування українських громадян за кордоном, врегулювання питань оподаткування, соціального та пенсійного забезпечення заробітчан, що працюють за кордоном на легальних підставах. При цьому основне завдання уряду – створити умови, за яких українці не захочуть їхати за кордон у пошуках кращої долі, оскільки зможуть знайти собі гідну роботу всередині країни.

Список використаних джерел

1. International Migration Report 2017. URL: https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/migrationreport/docs/MigrationReport2017_Highlights.pdf (дата звернення 6.12.2019).
2. Centre for economic strategy. Ukrainian Economic Migration Presentation at 12th Europe-Ukraine Forum. URL: https://ces.org.ua/en/wp-content/uploads/2019/01/migration_pres.pdf (дата звернення 7.02.2020).
3. Predictions for 2019: Coming off the boil. URL: <https://www.pwc.com/gx/en/issues/economy/global-economy-watch/predictions-2019.html> (дата звернення 6.02.2020).
4. Carammia M. The push and pull factors of forced migration. URL: https://www.ibe.org/en/the-push-and-pull-factors-of-forced-migration_62799 (дата звернення 7.02.2020).
5. Міністерство соціальної політики України. URL: <https://www.msp.gov.ua/content/trudova-migraciya.html> (дата звернення 8.02.2020).

Наукове видання

**СТАЛИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК: АКТУАЛЬНІ
ПРОБЛЕМИ ТА МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ**

МАТЕРІАЛИ

Міжнародної науково-практичної конференції

9 квітня 2020 року, м. Умань

Видається в авторській редакції